

الباب الحادی عشر

قلعه و بند باب‌الابواب هنوز در شهر دربند دیده می‌شود (۵- دربند).

منابع: ابن اثیر، *الکامل فی التاریخ*، بیروت ۱۳۸۵-۱۳۸۶/۱۹۶۵-۱۹۶۶؛ ابن حوقل، *کتاب صورة الارض*، چاپ کرامرس، لیدن ۱۹۶۷؛ ابن خردادبه، *کتاب المسالك والممالك*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ ابن رسته، *کتاب الاعلاق النفيسة*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ ابن فقیه، *مختصر کتاب البلدان*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ اسماعیل بن علی ابوالقدا، *تقویم البلدان*، ترجمه عبدالمحمد آیتی، تهران ۱۳۴۹ ش؛ ابراهیم بن محمد اصطخری، *کتاب مسالك الممالك*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ محمد بن نجیب بکران، *جهان نامه*، چاپ محمدامین ریاحی، تهران ۱۳۴۲ ش؛ احمد بن یحیی بلاذری، *فتوح البلدان*، چاپ عبدالله انیس طناع و عمر انیس طناع، بیروت ۱۴۰۷/۱۹۸۷؛ محمد بن محمد بلعمی، *تاریخنامه طبری*، چاپ محمد روشن، تهران ۱۳۶۶ ش؛ حسن پیرنیا، *ایران باستان*، یا، *تاریخ مفصل ایران قدیم*، تهران ۱۳۶۹ ش؛ *حدود العالم من المشرق الى المغرب*، چاپ منوچهر ستوده، تهران ۱۳۴۰ ش؛ حمدالله بن ابی بکر حمدالله مستوفی، *کتاب نزهة القلوب*، چاپ گیلسترینج، تهران ۱۳۶۲ ش؛ حمزة بن حسن حمزة اصفهانی، *تاریخ سنی ملوک الارض والانبیاء*، بیروت [بی تا]؛ بدیل بن علی خاقانی، دیوان، چاپ ضیاءالدین سجادی، تهران ۱۳۶۸ ش؛ احمد بن محمد خوافی، *مجمعل فصیحی*، چاپ محمود فرخ، مشهد ۱۳۳۹-۱۳۴۱ ش؛ عنایت‌الله رضا، *آذربایجان و اران (آلبانیای قفقاز)*، تهران ۱۳۶۰ ش؛ هلال بن مؤتحن صابی، *کتاب تحفة الامراء فی تاریخ الوزراء*، بیروت ۱۹۰۴؛ محمد بن جریر طبری، *تاریخ الطبری: تاریخ الامم والملوک*، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت [۱۳۸۲-۱۳۸۷/۱۹۶۲-۱۹۶۷]؛ قدامه بن جعفر، *کتاب الخراج*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ زکریا بن محمد قزوینی، *کتاب آثار البلاد و اخبار العباد*، چاپ ووستنفلد، ویسبادن ۱۹۶۷؛ آرتور امانوئل کریستن سن، *ایران در زمان ساسانیان*، ترجمه رشید یاسمی، تهران ۱۳۵۱ ش؛ عبدالحی بن ضحاک گردیزی، *زین الاخبار*، چاپ عبدالحی حبیبی، تهران ۱۳۲۷ ش؛ ظهیرالدین بن نصیرالدین مرغشی، *تاریخ طبرستان و رویان و مازندران*، چاپ برنهارد دارن، پترزبورگ ۱۸۵۰، چاپ افست تهران ۱۳۶۳ ش؛ علی بن حسین مسعودی، *مروج الذهب و معادن الجواهر*، چاپ شارل پلّا، بیروت ۱۹۶۵-۱۹۷۹؛ محمد بن احمد مقدسی، *کتاب احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم*، چاپ دخویه، لیدن ۱۹۶۷؛ احمد بن لطف الله منجم باشی، *فصول من تاریخ الباب و شروان*، چاپ مینورسکی، کمبریج ۱۹۵۸؛ یاقوت حموی، *معجم البلدان*، چاپ ووستنفلد، لایپزیگ ۱۸۶۶-۱۸۷۳، چاپ افست تهران ۱۹۶۵؛ احمد بن اسحاق یعقوبی، *تاریخ الیعقوبی*، بیروت [بی تا]؛

El, s.v. "Derhend" (by W.Bartold); J. Marquart, *Ērānšahr*, Berlin 1901.

/ حسین قرچانلو /

باب الجنة - قزوین

الباب الحادی عشر، کتاب کلامی معروف شیعی، باب

یازدهم از منهاج الصالح فی مختصر المصباح که علامه حلی^۵ (متوفی ۷۲۶) به خواهش وزیر محمد بن محمد قوه‌دی نوشته و در آن مصباح المتجهّد شیخ طوسی (متوفی ۴۶۰) را که در ادعیه و عبادات است خلاصه کرده است. وی تلخیص خود را در ده باب گردانیده و سپس از جهت آنکه شناخت عبادت و دعا، فرع شناخت معبود و مدعو است و صحت عبادت بستگی به صحت اعتقاد و ایمان دارد باین به نام باب یازدهم (الباب الحادی عشر)، در شناخت اصول دین به آن افزوده است. علامه حلی در این باب یازدهم، از اصول دین آنچه را به اجماع علما بر هر مسلمانی واجب است چنین برمی‌شمارد: شناخت خدا و صفات ثبوتیه و سلبیه او و آنچه بر او صحیح و از او ممتنع است، و شناخت نبوت و امامت و معاد. وی این باب را در هفت فصل قرار داده است: فصل اول در اثبات واجب الوجود؛ فصل دوم در صفات ثبوتیه او که عبارت است از قدرت و اختیار، علم، حیات، اراده و کراهت، ادراک، قدیم و ازلی و باقی وابدی بودن او، تکلم، صدق؛ فصل سوم در صفات سلبیه او که عبارت است از مرکب نبودن، جسم و عرض و جوهر نبودن، لذت و الم نداشتن، متحد به چیزی نشدن، محل حوادث نبودن، رؤیت بصری نداشتن، شریک نداشتن، از معانی و احوال به دور بودن؛ فصل چهارم در عدل که اختیار بشر و استحالة قبح بر خداوند و لطف او را به اثبات می‌رساند؛ فصل پنجم در نبوت که پس از تعریف واژه «نبی» به اثبات نبوت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه و آله‌وسلم و وجوب عصمت او و اینکه او فاضلترین مردمان بوده و از دانائ پدران و ناپاکی مادران و ردائیل خلقی و عیوب خلقی برکنار است می‌پردازد؛ فصل ششم در امامت (ریاست عامه در امور دنیا و دین برای یک شخص به عنوان نیابت از پیغمبر) که آن را عقلاً واجب می‌داند و بیان می‌کند که امام باید معصوم و منصوب علیه و فاضلترین مردمان باشد. سپس از راههای عقلی و نقلی به ذکر امامت بلافضل علی بن ابی طالب علیه‌السلام پس از پیغمبر صلی‌الله‌علیه و آله‌وسلم می‌پردازد؛ فصل هفتم در معاد که آن را از طریق عقلی ثابت می‌کند و سپس آیاتی را که بر آن دلالت دارد شرح می‌دهد؛ در این فصل مسئله ثواب و عقاب و توبه و امر به معروف و نهی از منکر بیان شده است.

باب حادی عشر از جهت اختصار و جامعیت مورد توجه اهل علم واقع شد؛ چنانکه جدا از ده باب دیگر نسخ و تدوین و طبع شد و شروح و تعلیقات فراوانی را بر آن نگاشتند. مؤلف الذریعة متجاوز از بیست شرح برای آن یاد کرده است. از میان شروح باب حادی عشر شرح فاضل مقداد^۵ (متوفی ۸۲۶) به نام النافع یوم‌الحشر فی شرح باب حادی عشر بیش از شروح دیگر مورد توجه اهل علم و تدریس در مدارس و حوزه‌ها قرار گرفته

مستطیل شکل در بدنه هشت ضلعی تأمین می‌شود. طاقنماهای داخلی بنا با آجرکاری ظریف و طرحهای هندسی لوزی گود و برجسته تزئین شده است. بر سردر ورودی بقعه کتیبه‌ای به خط نسخ گچبری شده است که تاریخ ۷۵۷ بر آن دیده می‌شود و نشانه مرمت‌های بعدی بناست (مشکوتی، ص ۱۰۹). تزئینات داخل بنا بسیار بوده، ولی با گذشت زمان آذینهای کاشی فرو ریخته است.

بنای تاریخی و اماکن یاسانی ایران

بقعه بابالقمان سرخسی

ایوان و سردر بلند بقعه با دیوارهای قطور در دو طرف آن و قاب‌سازیه‌ای بجا مانده بر روی دیوار سمت راست و نیز بقایای کاشیکاریها و گچ‌بریها نشان دهنده سردرهای شکوهمند و زیبای بنای تاریخی است. کتیبه‌ای کاشی به خط ثلث عالی تا ۱۳۳۳ ش بر روی اسپرهای سه گانه سردر برجای بوده است. بنا با آجر و ملاط گچ زنده ساخته شده و تاکنون فرسوده نشده است. در زمان ناصرالدین شاه، محمدحسین مهندس در گزارشی درباره این بقعه به مؤیدالدوله حاکم خراسان نوشته است: «مزار معروف به الق بابا قریب به شمال سرخس... و بنایی است مربع شکل و بسیار مستحکم با آجر و گچ ساخته شده... قریب سه کوثر آجر در این بنا به کار رفته است» (منشی، ص ۴۲-۴۳). شکل کلی بنا با مقیاس کوچکتر به آرامگاه سلطان سنجر شبیه است و تقسیمات و طرحهای داخلی آن با گنبد هارونیه طوس (آرامگاه امام غزالی) مشابهت دارد.

منابع: محمدبن ابراهیم عطّار، تذکرةاولیاء، چاپ محمد اسماعلی، تهران ۱۳۶۰ ش؛ محمدبن منور، اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید، چاپ ذبیح‌الله صفّا، تهران ۱۳۶۱ ش؛ نصرت الله مشکوتی،

و بارها طبع و نشر شده است؛ اخیراً نیز تصحیحی انتقادی از آن، همراه با شرحی مرّجعی از ابوالفتح بن مخدوم الخادم الحسینی العربشاهی (متوفی ۹۷۶) به نام مفتاح الباب، صورت گرفته و تحت عنوان الباب الحادی عشر للعلامة الحلّی مع شرحیه... چاپ شده است.

از باب حادی عشر و شرح فاضل مقدار ترجمه‌های متعددی به فارسی شده که معروفترین آنها الجامع فی ترجمه النافع از حاجی میرزا محمد علی حسینی شهرستانی (متوفی ۱۳۴۴) است (آقا بزرگ طهرانی، ج ۵، ص ۲۸). ترجمه‌ای نیز به زبان انگلیسی توسط میلر^۱ صورت پذیرفته که در ۱۹۲۸ در لندن چاپ شده است.

منابع: محمدحسن آقابزرگ طهرانی، الذریعة الی تصانیف الشیعة، بیروت ۱۹۸۳؛ حسن بن یوسف علامه حلّی، الباب الحادی عشر للعلامة الحلّی، مع شرحه النافع یوم الحشر، لمفدادبن عبدالله سیوری و مفتاح الباب لابی الفتح بن مخدوم حبیبی، چاپ مهدی محقق، تهران ۱۳۶۵ ش. / مهدی محقق /

باب السعادة - استانبول

بابالقمان سرخسی، بقعه، در حومه شهر سرخس. بابالقمان سرخسی از عقلای مجانبین قرن چهارم و از معاصران و صاحبان پیرابوالفضل^۲ سرخسی بود. ابوسعید ابوالخیر (۳۵۷-۴۴۰) در ایام جوانی او را در سرخس دیده و از احوال و اقوالش مطالبی نقل کرده است (محمدبن منور، ص ۲۴-۲۵، ۲۱۴، ۲۳۹؛ عطّار، ص ۸۰۲، ۸۱۷. برای تفصیل بیشتر به لقمان^۳ سرخسی).

تاریخ بنای بقعه به اعتبار طرح کلی آن و شیوه آجرچینی و کاربرندی زیر طاق و گنبد، به قرن ششم باز می‌گردد و ظاهراً در کنار آن مدرسه و خانقاهی نیز بوده که بکلی ویران شده است. طول و عرض خارجی بقعه ۱۷٫۷۰ × ۲۶٫۴۰ متر، و ساختمان آن از دو بخش مربع شکل متصل به هم تشکیل شده است: یکی ایوان ورودی بزرگ و مرتفعی در جانب شمالی و دیگری آرامگاه که در وسط چهارضلع داخلی آن طاقنماهایی ساخته شده است. بقعه دارای دو طبقه و طبقه دوم آن غرفه‌دار است. طرح چهارضلعی بنا در قسمت بالا با تعدادی تزیین (قسمت کاربرندی زیر گنبد) به طرح هشت ضلعی تبدیل شده که حجم چشمگیری را در نمای خارجی آن به وجود آورده است و گنبد کم خیز دوشوش بر روی گردنی (قسمت خارجی زیر گنبد) استوانه شکلی استوار گردیده است. نور داخل بقعه از چهار نورگیر

1. W.M.Miller, A treatise on the principles of Shi'ite theology